

faciamus leonem. Illi autem dormierunt in meretricis synagoga genibus (Judic. xxi), et diabolo tondente derasi, virtutem capitis perdidit, amittentes cum robore oculos, de quibus in Ecclesiaste scriptum est: *Sapientis oculi in capite ejus: qui autem stultus est, in tenebris ambulat* (Ecclesi. ii, 14). Illorum socii versantur in luctu, nostri comites induuntur Iteitio vestimento.

(Vers. 11, 12.) *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et emittam* (Vulg. mittam), *famem super terram: non famem panis, neque sitim aquae, sed audiendi verbum, Domini. Et commovebuntur a mari usque ad mare: et ab Aquilone usque ad Orientem circuibunt quærentes verbum Domini, et non invenient. In die illa deficient virgines pulchrae, et adolescentes in siti: qui jurant in delicto Samaritæ, et dicunt. Vivit deus tuus, Dan, et vivit via Bersabee: et cadent, et non resurgent panis. LXX: Ecce dies veniunt, dicit Dominus Deus, et emittam famem super terram: non famem panis neque sitim aquae, sed famem audiendi verbum Domini. Et commovebuntur aquæ de mari usque ad mare: et ab Aquilone usque ad Orientem circuibunt quærentes verbum Domini, et non invenient. In die illa deficient virgines pulchrae, et juvenes in siti: qui jurant per propitiationem Samaritæ; qui dicunt: Vivit deus tuus, Dan, et vivit deus tuus, Bersabee: et cadent, et non resurgent amplius. Aquæ in Hebraico non habentur, et propitatio, quam nos in delictum vertimus, et ab Hebræis vocatur ASAMATH (אסמת), idolum significat: quod principium peccatorum est. Vetus narrat historia, tam Latina quam Græca, et omnium gentium barbararum, nihil fame durius, quæ sepe compellit obsessos humanis vesci carnis, et in suam sævire naturam: ita ut nec parentes parvulis parcant liberis et maritalis affectus dudum amata uxoris membra dilaceret. Si hoc facit famæ corporum, quid de fame dicendum est animarum? quæ in die resurrectionis Domini oppressit populum Judeorum, et juncta fami ardentissima sitis, non habentium panem, qui de coelo descendit, et eas aquas, quæ de Jesu ventre manarunt. Ablata est ab eis Lex, et Propheta eterno conticere silentio: moventur a mari ad mare, et ab oceano Britannico, usque ad oceanum Atlanticum, id est, ab Occidente ad Meridie, et ab Aquilone usque ad Orientem, toto orbe peregrini, verbum Dei non valent invenire. In quo loco interrogabimus Judæos, quam illam diem significari putent, in qua sustineant famem audiendi verbum Dei: presertim cum legant Scripturas, et humilitatem sequantur litteræ? Quibus ingerimus (Al. ingeremus) famem esse prædictam intelligentiæ spiritualis,*

(a) Ad nostrorum codicum fidem, et Florentinorum quos Victorius consulit locum hunc ita emaculavimus: quem Martianus corruptum, imperfecto, aut nullo sensu, etiam post Victorii nomen retinuit ad hunc modum: *Virgines pulchrae quas synagogas interpretantur, etc.* Mox quoque ex eisdem mss. et Brixianis apud Victorium docent reposuimus pro dicit: scilicet ostendunt, maledictiones Deutero-

A in qua Christus cernitur, passio Domini et resurrectio reperitur. Circumeunt urbem, et quærent verbum Domini, et non inveniunt: quia Verbum Domini negaverunt, quod factum est in manibus omnium prophetarum, quod in principio apud Patrem erat, quod caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i). In illo tempore defecerunt virgines pulchrae, et adolescentes, sive electi, atque doctores (hoc enim significat SACRIM (בשרים) defecerunt in siti. Virgines (a) pulchras synagogas interpretantur, et electos, magistros populi. Qui cum defecerint, maledictiones Deuteronomii in populo Judaico docent esse completas (Deut. xxviii, xxix). Hi electi atque doctores juraverunt in idolo Samaritæ, in vitalis scilicet aureis, et dixerunt: *Vivit deus tuus, Dan, in terminalis 343* terre Judaicæ, ubi nunc Paneas est, et eo tempore vitulus aureus colebatur: et *vivit via Bersabee*, quialongo ille et raro itinere commeabant, propter reges Judæ justos pariter et injustos. Et quia hoc fecerunt, idcirco corruent, et non resurgent amplius, id est, non recipient eum statum, quem prius habuerant: Mittit autem Dominus famem in terram super eos, qui terrena sapiunt: et famem non panis, sitimque, quam in sapienter verbum Domini, quando propter peccata populi doctrina deficit (Al. defecti) in Ecclesiis: et a mari usque ad mare, id est, (b) a salsis et amarissimis fluctibus usque ad mare perveniunt: non occurrentes fluminibus, non dulcissimis et variis fontibus, sed rursus ad amara currentes: et ab Aquilone usque ad Orientem, cupientes Aquilonem deserere (qui est ventus durissimus, et ab ignorantibus dexter vocatur) et pervenire ad Orientem, quem reperire non poterunt: quia non recto pergunt itinere, sed deviis circumeunt callibus: viamque regiam non tenentes, curvis decuntur anfractibus. In illo tempore deficient animæ virginales, quas incorruptas Apostolus nominat: et cupit eternam pudicitiam possidere, scribens ad Corinthios: *Respondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Timco autem ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrupantur sensus vestri et occidat a simplicitate, que est in Christo* (II Cor. x, 2, 3). Et si essent omnes virgines pulchrae vel bonæ, numquam dixisset, *deficient virgines bonæ*: sed ad distinctionem malorum virginum bonas posuit, quæ sunt sanctæ corpore et spiritu. Malæ virgines quinque sunt stultæ, quæ lampadibus suis oleum non paraverunt (Mat. xxiii). Bonæ et speciosæ virgines illæ sunt, quæ lumen habuerunt virtutum, et sponsi (Al. sponsæ) thalamum ingressæ sunt. Deficient autem virgines, quia verbum Domini-

nominii jam esse completas, postquam venit tempus, quod defecerunt electi populi magistri: puta quod habetur, cap. 28, Judaicum populum in caudam ponendum, servitutum inimicis suis, et ad paucos numero redigendum.

(b) Corrupte Martianus, et contra mss. editorumque librorum fidem, falsis.

ni non inveniunt. Ex quo intelligimus, quando doctrina non fuerit in Ecclesiis, perire pudicitiam, castitatem mori, omnes 344 abire virtutes: quia non comederunt verbum Domini, quod qui comederit saginatus ejus cibo, audiet per Salomonem: *Justus comedens saturat animam suam: animæ autem impiorum esurient* (Al. esuriunt) (Prov. xiii, 2). (a) Et David qui ad senectutem pervenerat, libere decantabat: *Juvenis fui, et senii, et non vidi justum delictum, nec semen ejus quærens panem* (Ps. xxxvi, 26). Quanti martyres in persecutionibus perierunt fame, et indigerunt frumento alimentisque istis corporum. Ergo de eo dicit pane, qui de coelo descendit, quem qui comederit, nec esurire poterit, nec sitire. Deficientibus autem virginibus, et adolescentibus deficient, qui prius vicerant mundum; et idcirco deficient, quia jurant in idolo Samaritæ, quam in hæreticorum persona semper accipimus, dicente hoc eodem propheta: *Væ qui despiciunt Sion, et confidunt in monte Samaritæ* (Supra vi, 1). Despiciunt enim hæretici Ecclesiam Dei, et confidunt in falsitate dogmatum suorum, erigentes se contra scientiam Dei, seisso populo ejus, dicentes: *Non est pars non in David, neque hæreditas in filio Jesse* (III Reg. xii, 16). Si quis ergo jurat in delicto Samaritæ, et dicit: *Vivit deus tuus, Dan, vivit via Bersabee*; iste cadet et resurgere ultra non poterit. Dan tribus in ultimis Judæorum terminis possessionem invenire non potuit, sicut in libro Judicium (Cap. xviii), scriptum est, interpretaturque *judicium*. Bersabee autem pro varietate accentuum vertitur in linguam nostram, *puellæ juramenti*, aut *puteus satiæ*, ac *septimi*. Itaque et hæretici in extremis Scripturarum sanctorum finibus sistent, Dei judicium contemnescentes, et desiderantes viam Bersabee, quæ fuit in tribu Juda: multaque Ecclesie imitari sacramenta cupientes, saturatos et repletos esse se dicunt. Quibus apostolus exprobat Paulus: *Jam saturati estis, jam divites facti estis* (I Cor. iv, 8), et jurant in nomine Domini, qui semel cadentes, quia deos idolorum, deum arbitrantur suum, amplius non resurgent. Qui autem voluerint agere penitentiam, 345 et non dixerit: *Vivit deus tuus, Dan, et vivit via Bersabee*, audient per Jeremiam: *Numquid qui cadet* (Al. cadit), *non resurget: aut qui aversus est, non revertetur* (Jerem. viii, 4).

(a) Addunt hic editi libri ac mss. quamplures nomen Abraham. Et David qui ad senectutem pervenerat *Abrahæ, libere decantabat*, etc., quod perspicue falsum est, quia Abraham pervenit ad senectutem annorum centum septuaginta quinque (Gen. xxiv, 7): David vero fato functus est cum ad annos septuaginta pervenisset, ut exploratum nobis est et lib. ii Reg. cap. v, vers. 4. Ergo nomen Abraham ab imperitio positum est, quod mss. codex monasterii S. Cyriacani non legit. MAR. — Intersectum mss. editique ante Martianum libri Abraham, aut Abrahæ, quod nomen Cisterciensis pro subsequenti verbo libere substituit. Atque est quidem ejus lectionis sensus paulo impeditior, neque enim ad Abraham senectutem, qui centum septuaginta quinque annos, David, qui solos vixit septuaginta, pervenit. Nihilsecus

(Cap. IX. — Vers. 1.) *Vidi Dominum stantem super altare, et dixit: Percute cardinem, et commoveantur superliminaria: avaritia enim in capite omnium, et novissimum eorum in gladio interficiam. Non erit fuga eis: fugiet* (Vulg. eis, qui fugient), *et non salva-bitur ex his, qui fugerit. LXX: Vidi Dominum stantem super altare, et dixit: Percute super propitiatorium, et commoveantur vestibula: et disjice in capita omnium, et reliquos eorum gladio interficiam. Non fugiet ex eis, qui fugerit: et non salvabitur ex illis, qui fuerit resabatus. Qui cum Ezechiele et Joanne Baptista apertos viderit caelos* (Ezech. i; Mat. iii), et vela-men, quod positum erat ante faciem Moysi (Exod. xxxiv), ab oculis ejus fuerit ablatum, ut impleatur in eo quod scriptum est: *Mandatum Dei lucidum illuminans oculos* (Ps. xviii, 9); iste videbit stantem Dominum super altare, et præcipientem prophetæ, sive ut multi putant, angelo, qui reddendis peccatorum suppliciiis mancipatus est, ut percutiat cardines templi, sive propitiatorium, et commoveantur superliminaria ejus, sive vestibula. Comaque, ait, templum propter malitiam hominum dissipatum fuerit et destructum, et ira mea a sanctuario meo cæperit unusquisque cognoscere se non posse evadere, avaritia omnia possidente, et novissima sua esse mortem, nullaque præsidia ad evadendam sententiam Dei posse succurrere: quodque juxta LXX legitur: *(c) ut disjiceret in capita omnium, pulchre eorum capita dividuntur, qui ab eo, qui est caput omnium, sua sponte divisi sunt atque dixerunt: Non habemus regem nisi Cæsarem* (Joan. xix, 15), qui voce impia clamaverunt: *Crucifige, crucifige talem. Et Sanguis ejus super nos, et super filios nostros. Que omnia et ad hæreticos referre possumus, quorum altare percutitur, et omnes initiationes et sacramenta sacrilega commoveantur, qui avaritiam habuerunt in capitibus suis, clamante per eos perdicte, et congregante quos non peperit, et faciente divitias absque judicio* (Jer. xvii). Unde et novissima ejus sive reliquias Dominus interficiet, ut ceptum capitulum compleatur, et novissimum ejus erit 346 insipiens. Cum autem Dominus percutisset cardines, et induxerit super eos gladium, nullus erit qui possit evadere, et impendentem Domini gladium declinare. Simulque et hoc erit notandum, quod, stante super altare Domino, primum percutitur propitiatorium,

præferenda illa sit vetus, que librorum omnium est, lectio, hinc quæ ex uno mss. sancti Cyriacani Martianeus expressit. Et facile prætermissis animæ senectus, id est, justitia ad S. Doctoris mentem ex toto superiori contextu, ipsoque laudati psalmi argumento accipienda est, non amorum, ut sensus sit, Davidem cum ad justitiam pervenisset Abraham, libere decantasse, *Juvenis fui, et senii; et non vidi justum delictum nec semen ejus quærens panem*. Congruit et modo propositum et Proverbia testimonium, *Justus comedens saturat animam suam, etc.*

(b) Antea deerat tuis. De Bersabee, que mox varie interpretatur, vid. Quæst. in Gen. col. 337, et quæ ibi annotamus.

(c) Cisterciensis, duaque Palatini mss., ut dissecaret in capitibus omnium, etc.

sive cardines templi, deinde commoventur vestibula, tertio capita omnium dividuntur, quarto qui reliqui sunt, interficiuntur gladio. Nisi enim superbiam haereticorum suo Dominus calcaverit pede, et perversum sceleratamque doctrinam spirituali mucrone percussit, et magistris eorum, qui accipiuntur in capitibus, inter se diverserit, atque in bonam partem occiderit, non possunt discipuli vivificari, secundum illud quod scriptum est: *Ego occidam, et vivificabo: ego percussit, et sanabo* (Deut. xxxii, 39). Occiduntur et percussuntur magistri, ut vivificentur discipuli: capita dividuntur, ut caetera membra sanentur.

(Vers. 2 seqq.) *Si descenderint usque ad infernum inde manus mea educet eos: et si ascenderit usque in caelum, inde detraham eos: et si ascenderit fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos: et si ascenderit super se ab oculis meis in fundo maris, ibi mandabo serpenti, et mordebit eos: et si abierint in captivitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, et occidet eos, et ponam oculos meos super eos in malum, et non in bonum. Et Dominus Deus exercituum, qui tangit terram, et tabescit* [Vulg. *tabescet*], *et tugebunt omnes habitantes in ea, et ascendet sicut riuus omnis, et defluet sicut fluvius Aegypti. LXX: Si defossi fuerint in inferno, inde manus mea elevet eos: et si ascenderit in caelum, inde detraham illos: si ascendit fuerint in vertice Carmeli, inde [Al. ibi] scrutans auferam eos] et si demerserint se ab oculis meis in profundum maris, ibi mandabo draconem, et mordebit eos: et si abierint in captivitatem ante faciem inimicorum suorum, ibi precipiam gladio, et interficiet eos, et obfirmabo oculos meos super illos in mala, et non in bona. Et Dominus Deus omnipotens qui tangit terram, et commoveet eam, et tugebunt omnes habitatores ejus, et ascendet sicut fluvius consummatio eorum, et descendet sicut flumen Aegypti. Qui supra dixerat, non erit fuga eis: fugiet, et non salvabitur qui fugerit, nunc ipsam fugam in partes secat, et hyperbolice 347 etiam hoc et hoc fecerint, evadere eos non posse testatur. Si descenderint, ait, usque ad infernum, inde manus mea educet eos: (a) non quod ullus ante resurrectionis diem ab inferis retrahatur: sed quod et in inferno positi, in illius potestate sint. Quod super Dathan et Abiron impletum esse cognoscimus, quos viventes terrae hiatus absorbit (Num. xvi). Et si ascenderint, inquit, usque ad caelum, inde detraham eos: quia et Enoch et Elias rapti cum corporibus in caelum (Gen. D v IV Reg. ii), Dei reguntur arbitrio. Et cerne proprietates: ad infernum descenditur, ad caelum ascenditur: de inferno educitur, de caelis detrahuntur. In altero extrema desperatio est, in altero superbia magnitudo. Si abscondit fuerint in vertice Carmeli, vel juxta Phoenicis terminos in septentrio-*

(a) Ita legitur codex Cluniacensis, et ita legendum docet Merianus Victorius. Erasmus autem et mss. codices non pauci alio sensu legunt, non quod ullus ante resurrectionis diem ab inferis retrahatur. Quod de resurrectione corporum intelligimus. MART. — Sic habent nostri omnes mss. si que rei veritate clamant

nali plaga, vel ad meridiem propter eremi vastitatem, ubi habitavit quondam Nabal Carmelites (I Reg. xxv), inde, inquit, scrutans auferam eos: et si in profundo maris (Jonæ i), atque ut de propheta loquar, in Tharsis, Dei oculos vitare conentur, ibi mandabo serpenti, quem [Al. qui] in hoc loco Leviathan, sive cete significat, ut servet metaphoram, et per serpente[m] atque cetum [Al. cete] ad hostes veniat. Et ne mordebit eos, id est, suis faucibus devorabit. Et ne forsitan per superiora quae dixit, aliud quiddam captivitatem ab hostibus sentirent, juxta morem suum aperit [Al. aperuit] Scriptura quod prius sub aenigmatibus dixerat. Et si abierint in captivitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, et occidet eos, ne scilicet extrema malorum suorum astiment servitium; sed etiam captores hostilis mucrone confidat; et qui superesse poterint et mortem evadere, Dei aspectum non effugiant; sed ponat super eos oculos suos in malum, et non in bonum, ut semper eos visitet, et ad poenitentiam per tormenta compellat. Et hæc facturum esse se dicit omnipotens Deus, ad cujus tactum et nutum terre fundamenta quantuntur, sive tabescunt, et omnis ejus habitator planetæ et lucibus occupatur. Quae loquitur, ut ostendat magnitudinem divinae potentiae, ne forsitan velit quidem facere quod minatur: sed vires non impleat voluntatem. Sin autem terra tabescit, sive concutitur, 348 et Creatorem suum insensibilis quoque natura presentat [Al. presentit]; quanto magis homo, fragile animal, cujus animæ thesauri in vasis fictilibus atque corporeis clauditur? Et quomodo Aegypti fluvius decurrit in mare atque sorbetur: ita et terra Israel, de qua supra dixerat: *Qui tangit terram et tabescit*, ibi in captivitatem, et ab hostibus devorabitur: *περιουρακός*, ab eo quod habet, id quod habetur, divino significante sermone. Et hæc quidem sequentes historiae ordinem, utcumque potimus interpretati sumus: si tamen in quibusdam nos intelligentia non defecit. Ceterum omnem locis istius *περιουρακός* David explicat, dicens: *Domine, probastime, et cognovistime* (Ps. cxxxvii, 4). Statimque infert: *Quo ibo a spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum ibi es. Si sumpergo pennas meas diluculo, et habitavero in caeternis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dexter a tua* (Ibid. 7-9). In Deuteronomio quoque simile quid legitur: *Mandatum hoc, quod ego praecepit tibi hodie, non supra te est: neque procul positum, nec in caelo situm, ut possis dicere: Quis nostrum ad caelum valet ascendere, ut deferat illud ad nos, et audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare positum, ut causeris et dicas: Qui e nobis transfretare*

Victorius restituit, cum esset antea sensu prorsus contrario nullus. Hoc interim mirum, Martianeum et mendosam lectionem nullus in textu retinuisse, et veram cod. Cluniacens. et Victorii emendationem probasse in Notis.

poterit mare, et illud ad nos usque deferre ut possimus audire, et facere quod praecepit eis? sed juxta te est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo ut facias illum [Al. illud] (Deut. xxx, 14, 12). Quando enim anima vinculis laxata corporeis, volandi quo velit, sive quo ire compellitur, propter tenuitatem substantiae habuerit libertatem, aut ad inferna duocetur (de quibus scriptum est: *Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliviscuntur Deum* (Ps. ix, 18). Et: *In inferno quis confitebitur tibi* (Psal. vi, 6)? Et: *Descendit in infernum gloria tua* (Ps. xlviii, 18). Aut certe ad caelestia sublevaritur, ubi sunt spiritualia nequitiæ in coelestibus, et si sibi vere circumcissionis scientiam voluerit vindicare, hoc enim interpretatur *Carmelus*, et humilitate contempta, habitare in montibus, et ibi scrutantem manum Dei evadere non valebit. Quod si desperans salutem, oculos Domini vitare tentaverit, et in ultimos falsorum 349 fluctum terminos pervenire, etiam ibi mandabit Dominus serpenti tortuoso et antiquo (Apoc. xx), qui est inimicus et ultor, et mordebit eum. Capta quoque vitibus atque peccatis gladio Domini (a) punietur, et ponet oculos suos super eam in malum, et non in bonum, ut per cruciatu atque supplicia ad tormentum revertatur. Cumque Deus omnipotens deligerit terram eorum atque concusserit, et tabescere fecerit cuncta terrena, intelligentes scelera sua, venturum in luctum, et ipse Dominus dupliciter ascendet atque descendet. Ascendet super sanctos quasi fluvius consummationis ejus, id est, terra: ut operi eorum terrena consumat. Descendet super peccatores quasi flumen Aegypti, ut in tormentorum amaritudinem impetu Domini detrahantur.

(Vers. 6.) *Qui ædificat in caelo ascensionem suam, et fasciculum suum super terram fundavit: qui vocat aquas maris, et effundit eas super faciem terræ: Dominus nomen ejus. LXX: Qui ædificat in caelo ascensionem suam, et promissionem suam super terram fundat: qui vocat aquam maris, et effundit eam super faciem terræ: Dominus omnipotens nomen ejus. Dominus Deus omnipotens, qui respicit, sive tangit terram, et commovet eam, ipse est qui quotidie ædificat in caelo [Al. caelum] ascensionem suam, et dicit in Evangelio: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v, 17). Et non solum de costa Adam in tyrum Ecclesie semel ædificavit Evam (Genes. ii), sed quotidie credentes et membra corporis sui ædificat, et de terris ad caelum levat, ut in illis ipse ascendat. Ascendit Dominus in caelum cum Enoch (Genes. v), ascendit cum Elia (IV Reg. ii), ascendit cum Moysæ, (b) cujus sepulture locus, quia in caelum ascenderat, in terra non potuit inveniri (Deut. xxxiv). Ascendit cum Paulo qui vas electionis, in apostolum de persecutore mutatus est*

(a) Medicens quidam cod., Victorio teste, *percussit*: quæ lectio, inquit ille, magis congruit Vulgate editioni, quæ legit *occidet*, et LXX qui habent, *interficiet*. Eligat lector, quam maluertit.

(IV Cor. xii), et de hominibus raptus in sublimia, ita ut ascenderet in caelum tertium, et per Spiritum sanctum et Filium perveniret ad Patrem, et audiret verba ineffabilia, mysteria [Al. mysteria] Trinitatis, quia hominibus audire non licitum est. Isto ergo qui quotidie ascendit in sanctis, fasciculum suum fundavit super terram, 350 de quo in Evangelio loquitur: *Ne timeas, grex parvule, quia complacet Patri meo habitare in te* (Luc. xii, 32). Iste fasciculus una Domini religione constrictus est. Unde et ipsa religio a religando, et in factum Domini vinciendo nomen accepit. Porro juxta Septuaginta, *re-promissionem suam fundat* [Al. fundavit] super terram, ut omnes illius re-promissiones quae saneti propheta suo ore cecinerunt, non inanes sonum habeant, et (c) cassa solius tropologiae nomina; sed fundentur in terra. Et cum historie habuerint fundamenta, tunc spiritualis intelligentiae culmen accipiant: ut vero Christus de Virgine natus sit, vere Lazarum mortuum suscitavit, vere ad tactum ejus *ἀποθνήσκουσα* sanata sit, vere in adventu Domini cæci viderint, claudi cucurrerint, contractæ manus extensæ sint, lepra mundata sit; licet secundum tropologiam quotidie de anima virginali nascatur sermo divinus, quotidie peccato mortali, et vitiorum funibus alligati, de sepulchro scelorum suorum jubeantur exire, quotidie sanguinis opera constringantur, cæci in fidelitate Christi lumen aspiciant, claudicantes prius fide, currant in via Domini, et aridae manus avaritia, extendantur ad elemosynam, et lepra Mariæ, quæ contaminat quidquid attigerit, recipiat pristinam puritatem (Num. xii). Iste autem Dominus amarissimas quoque aquas maris vocat, et effudit [Al. fundit] eas super eos, qui faciem suam vertunt ad Dominum. Ideo autem vocat amaras aquas, ut dulces faciat; et educat ventos de thesauris suis, et graves salsogine aquas sua in altum jussione suspendat, eliquansque eas, et æthereo calore decoquens, dispenset in pluvias, et emittat super faciem terræ, ut arcentia quoque rigentur imbribus, et ubi abundavit peccatum, superabundet gratia.

(Vers. 7, 8.) *Nunquid non ut filii Aethiopiae vos estis mihi, filii Israel, ait Dominus? Nunquid non Israel ascendere feci de terra Aegypti, et Palaestinos de Cappadocia, et Syros de Cyrene? Ecce oculi Domini super regnum peccatorum, et contrariam illud a facie terræ: verumtamen conterens non contrariam domum Jacob, dicit Dominus. LXX: Nonne ut filii Aethiopiae vos estis 351 mihi, filii Israel, dicit Dominus? Nonne [Al. Non] Israel educi de terra Aegypti, et alienigenas de Cappadocia, et Syros de fovea? Ecce oculi Domini Dei super regnum peccatorum, et auferam illud a facie terræ. Verumtamen non in finem auferam domum Jacob, dicit Dominus. Pro Cyrene, Aquila et quinta editio ipsam verbum Hebraicum posuerunt*

(b) Alludit ad Mosis *Ἀνάστημι*, sive *ἀνάστημι*, de qua vide cod. Pseudepigraphum veteris Testamenti pag. 839.

(c) Vitiose Martianeus crassa.

era (קיר), Septuaginta *foveam*, id est, βόθρον, Theodotio *parietem*, Symmachus *Cyrenem*: quem et nos in hoc loco secuti sumus. Totam loci hujus quem proposui, et omnium que hoc capitulo continentur, intelligentiam brevi sermone concludam, usque ad eum locum in quo scriptum est: *Qui dicunt, non appropinquabit, et non veniet super nos malum*, ut possimus nosse quod dicitur: Ego Dominus Deus omnipotens, quem celari [Al. celare] nihil potest, qui tango terram, et movebitur: qui ædifico in celo ascensionem meam: qui voco aquas maris, et effundo eas super faciem terræ: cujus est nomen Dominus, qui creator sum omnium: cunctas gentes de eodem finxi luto, et æquali sorte generavi. Denique Æthiopes, Palæstinos, Syros atque Judæos, distantis locis atque corporibus, mortalitatis lege sociavi, et pro arbitrio meo servos meos huc illucque commuto, et in universas provincias transfero. Ne erigamini in superbiam, quod vos de Ægypto eduxerim, et quasi peculiarem populum meum Pharaoni servire non passus sim: hoc idem feci et Palæstinis, quos Septuaginta *alienigenas* transtulerunt, (a) qui Hebraice appellantur *Caphtorim* (כפתיים), ut transferrem eos de Cappadocia, et in Palæstina regionibus collocarem: Syros quoque, id est, *ARAM* (אַרַם) transtuli de Cyrene: ex quo qui æquali conditione sunt facti, æquali iudicii mei sententia puniuntur, et omnia absque discretione personarum, impia regna subvertant. Vos autem, o filii Israel, de quibus dixi: *Primogenitus filius meus Israel* (Exod. iv. 22). Et: *Ex Ægypto vocavi filium meum* (Osæ. xii. 1), percutiam in virga, et visitabo peccata vestra: sed non in perpetuum conteram, et 352 misericordiam meam non auferam a vobis (Ps. lxxxviii), et quasi in cribro agitato atque concussos, mundabo et eligam, ut qui lapillus fuerit, et per penitentiam roboratus, de cribro meo non excidat: qui autem instar pulveris ceciderit in terram, percutiatur gladio, ut [Al. et] moriantur peccatores populi mei: non quia ante peccaverint: sed quia usque ad mortem perseveraverint in peccatis. Omnis autem qui est Israel et prius Deum mente conspiciens, (b) eductusque de Ægypto, si desiderans vitia Ægypti, et sculi voluptates, non solum in Ægyptum, sed in Æthiopiã revertatur, in qua qui fuerit, iuxta Jeremiam (Cap. xiii), pellem suam mutare non potest, Christi salvatur [Al. salvat] adventu, et impletur in eo quod scriptum est: *Æthiopia præveniet manus ejus Deo* (Ps. lxxvii, 32). Cumque eum adoraverit, dicitur de illo: *In conspectu ejus præcedent Æthiopes* (Ps. lxxxi, 9). Qui cum prociderint, et trans flumi-

(a) Luxatus omnino est locus iste, legendusque inverso ordine, ut transferrem eos de Cappadocia, qui Hebraice appellantur *Caphtorim*. Etenim quis nesciat Palæstinos Hebraice פלשתים, *Phœlesthim* appellari, non כפתיים, *Caphtorim*, quod est Cappadocum nomen? Aliter Victorius de suo corrigi: qui Hebraice appellantur פלשתים, ut transferrem eos בַּפְתוּר, id est de Cappadocia: quod minus probatur, cum pos-

na Æthiopes inde detulerint victimas Domino, dicere poterunt: *Nigra sum et speciosa, quoniam decoloravit me sol* (Cant. i, 4). Corpora enim umbris otioque marcentia, tentationes et astus seculi ferre non possunt: quæ autem ad luctam et ad certamina præparantur, sole siccata sperant mundi injurias, et benedictionem sancti Spiritus consequuntur, dicentis ad justum: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem* (Psal. cxx, 6). Æthiopes ergo vertuntur in filios Dei, si egerint penitentiam, et filii Dei transeunt in Æthiopes, si in profundum venerint peccatorum. Ipse enim Creator omnium Deus Cappadoes vertit in Palæstinos, et eos qui versabantur in frigore fidei, et Aquiloni vento durissimo subjacebant, fecit bibentes cadere, et deposita superbia, Domini sentire iudicium. Syros quoque, id est, excelsos atque sublimes, qui dicuntur *ARAM* אַרַם transtulit de Cyrene, infirmo pariete, sive quæ imminabat amarissimo mari, et vicina Syriabus erat, et iuxta LXX in fovea tenebatur, mutavit in bonam partem, ut excelsos faceret. Oculi enim Domini super omnia sunt regna 353 peccantia, quæ ostendit diabolus Domino (Math. iv), et de quibus Apostolus dicit: *Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desideriis ejus* (Rom. vi. 12). Veruntamen cum in virga visitet peccatores, et conterat eos atque percutiat, qui permanserint in peccato: eas animas, quæ appellantur domus Jacob, et supplantant peccatum, et in certamine superant, et plantam creantem fratris invadunt, in æternum perire non patitur.

(Yers. 9, 10.) Ecce enim ego mandabo, et concitiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concitatur [Addit. Vulg. triticum] in cribro, et non cadet lapillus super terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei qui dicunt: *Non appropinquabit, et non veniet super nos malum*. LXX: Quia ecce ego precipio et ventilabo in cunctis gentibus domum Israel, sicut ventilatur in ventilabro, et non cadet contritio super terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: *Non appropinquabit, neque veniet super nos mala*. Deus qui mensus est aquas manu, et coelum palmo, et omnem terram concludit pugillo (Isai. xl), ipse pro magnitudine sua, utraq; manu tenens margines terræ, quasi cribrum huc illucque concutiet: ut paleas ac sordibus peccatorum in terram cadentibus, purum frumentum remaneat, quod condatur in horrea: sive ut LXX transtulerunt, ventilabrum tenebit in manu, et purgabit aream suam, et triticum condet in horreis, paleas autem comburet igni inexstinguibili; de quibus lo-

quitur per Jeremiam: *Quid paleis ad frumentum, dicit Dominus* (Jer. xxiii, 28)? De hoc eodem sub figura alterius parabolæ, sagena illa demonstrat, quæ mittitur in mare hujus seculi, et extrahit pisces omnium generum, projectisque malis piscibus, boni tantummodo reservantur (Math. xiii): ita et Dominus miserabilem domum Israel toto orbe dispersit, et concussit in cribro et ventilavit pala: lapillisque et calculis super terram non cadentibus, morientur in gladio, qui propter sordes et pulverem peccatores populi nominantur. Et hoc patitur quia non credunt vaticinia prophetarum, nec 354 putant esse ventura quæ per eos Dominus comminatur. Cumque sibi prospera reprobant, mala postea sustinebunt, et regione sanctis timentibus, et non peccantibus, et idcirco nequaquam morientibus gladio, quia dixerunt: *Appropinquabunt nobis mala, et venient super nos supplicia, quæ peccata nostra meruerunt*, de quo plenus in Jeremia loquitur Deus: *Assumam, et loquar super gentem et regnum, ut auferam eam et disperdam; si conversa fuerit gens illa a malis suis, et ego agam penitentiam de his quæ cogitaveram facere ei* (Jer. xviii, 7, 8). Non ergo Deus mutatur, qui semper est immutabilis; sed nos eum nostra conversione mutamus. Sævit, irascitur, comminatur, et dicit se illaturum esse supplicia: si agamus penitentiam, ipsum quoque suæ penitebit sententia. Rursus iuxta eundem Jeremiam (Cop. xvii) (a) promittit prospera: si negligentia dissolvamur, et illum penitebit sponsonis suæ, promissaque mutabit. Cujus rei exemplum Ninivitas et Jerusalem habere possumus, quorum alii de immitibus supplicii liberati sunt: alii quæ patribus promissa fuerant, perdidierunt.

(b) Hæc omnium librorum est lectio, eaque satis perspicua: nec video cur mulet Victor. In eductus est, diciturque, aliter non constare sensum.

cur homines ex gentibus, 355 Paulus et Barnabas absque circumoisionem et observantia sabbati successissent, Petrus respondit, ut debuit: cunctis sententiam probans Jacobus, hæc locutus est: *Viri fratres, audite me: Siman enarravit, quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex gentibus populum, nomini suo et huic concordant verba prophetarum, sicut scriptum est: Post hæc revertar, et edificabo tabernaculum David quod cecidit, et ædificabo ejus reedificabo, et erigam illud: ut requirant ceteri hominum Dominum, et omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc: notum a seculo est Domino opus suum* (Act. xv. 13 et seqq.). Hoc igitur tabernaculum David quod ceciderat (ceciderat autem in his qui dicunt, non appropinquabit, et non veniet super nos malum: quos Dominus cribro suo concusserat et probaverat, et quorum aram majestatis suæ purgaverat ventilabro, et quicumque peccatores fuerant interfecit gladio) nunc iuxta consuetudinem Scripturarum, post tormenta, post ponas, prospera et leta promittens, suscitaturum esse se dicit, et in resurrectione Domini omnia restitutum, quod in synagogis ceciderat, surgat in Ecclesiis, et possideant credentes reliquias Idumæ, et omnes nationes, ut quidquid reliquum fuerit de regno sanguinario atque terreno, in celestia regna mutetur, et omnes gentes quæ oblitæ sunt Dominum, convertantur et revertantur ad eum. Si autem iuxta LXX legere voluerimus, ut (e) *querant me reliqui hominum, et omnes gentes super quas invocatum est nomen meum*, reliquias hominum eos debemus accipere, quod de Judaico populo crediderunt, et quasi (f) lapillus non ceciderunt de cribro, nec cum pulvere paleisque et sordibus sunt projecti. Reliquie enim in principio fidei salvæ flent, et in fine mundi, ut cum subtraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiat [Al. fiet] (Rom. xi). Nomen autem Domini quod invocatur super reliquos et super omnes gentes, illud est de quo Salvator dicit: *Pater, revelavi nomen tuum hominibus* (Joan. xvii, 6). Et ne longe sermone regulam differam sponsonum, et in hoc propheta, et in cæteris quecumque de edificatione Jerusalem (Al. muri Jerusalem) et templi, et rerum 356 omnium beatitudine prædicantur, Judæi in ultimo tempore vana sibi expectatione promittunt, et carnaliter implenda commemorant. Nos autem qui non occidentem litteram; sed spiritum sequimur vivificantem, jam in Ecclesia convincimus expleta, et quotidie impleri in singulis, qui ruentes per peccatum, reedificantur per penitentiam.

(Yers. 11 seqq.) In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, et reedificabo aperitur murorum ejus, et ea quæ corruerant instaurabo, et reedificabo illud sicut in diebus antiquis, ut possideant reliquias Idumæ, et omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc. LXX: In die illa suscitabo tabernaculum David quod ceciderat, et (b) reedificabo ea quæ corruerant, et quæ (c) suffusa sunt suscitabo, et instaurabo ea sicut dies antiquos, ut querant me reliqui hominum, et omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc omnia. Ubi apostolorum præcedit auctoritas, (d) maxime Petri et Jacobi, quos columnas Ecclesiæ Vas electionis vocat (Galat. ii), ibi omnia varia explanationis tollenda suspicio est, et quod a tautis viris exponitur, hoc sequendum. In Actibus apostolorum questione inter apostolos suscitata,

(a) In uno Cisterciensi alteroque Palatin. ms. iuxta eundem Jeremiam prospera, si agamus penitentiam: quod si negligentia dissolvamur, etc.

(b) Antea erat edificabo, minus recte pro reedificabo, quod præferunt mss. et Græc. ἐκδομοποιώ.

(c) Corrupte Marian. retinuit, suffusa pro suffusa, quod et nostri mss. et Victorius pridem ex septem Florentinis ad Græcum κατασκευάζω restituunt. Mox pro antiquos, unus Cister. habet antiqui: denique

postremum vocem omnia, prætermittit, quam et in Græco Alexandrino et Complut. exemplar ignorat. (d) Marian., auctoritas nominis, Petri, Jacobi, etc. minus recte, et contra mss. fidem.

(e) Tres mss. ut requirant reliqui Israel, et omnes, etc.

(f) Vide pseudo Rufinum Comment. in hunc prophetam pag. 557 et seqq., ubi de lapillis in cribro positus ad impetum cribro conciliandum loquitur,

(Vers. 14, 45.) *Ecce dies veniunt, dicit Dominus. A et (a) comprehendat arator messorum, et calcator uvæ mittentem semen. Et stillabunt montes dulcedinem et omnes colles culti erunt. Et convertam captivitatem populi mei Israel, et edificabunt civitates desertas, et habitabunt, et plantabunt vineas, et bibent vinum earum, et facient hortos, et comedent fructus eorum. Et plantabo eos super humum suam, et non evellam eos ultra de terra sua quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus. LXX: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et apprehendet tritura vindemiam, et variabitur uva in semente. Et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles consiterunt. Et convertam captivitatem populi mei Israel, et edificabunt civitates dissipatas, et habitabunt, et plantabunt vineas, et bibent vinum earum, et facient hortos, et comedent fructum eorum. Et plantabuntur super terram suam, et non avellentur amplius de terra sua quam dedi eis, dicit Dominus Deus omnipotens. Suscibit tabernaculo David quod ceciderat, et reedificatis his que fuerant lapsa atque subversa, describitur rerum omnium abundantia, quomodo hi qui prius euntes, ibant, et flebant, portantes semina sua, venientes venient cum exsultatione, portantes manipulos suos (Psal. cxxv): ut consequatur manipulorum tritura vindemiam, sive arator messorum et uva varietur, ac ducat colorem in tempore seminis: sive, ut verius est, calcator uvæ comprehendat sementem, et sic sibi invicem cuncta succedant, ut nulla dies sit absque frumento, vino et gaudio. In illo tempore, plenis torulacibus uva calcabitur, et de Christi ac martyrum (b) sanguine rubentia musta fundentur, et hujuscemodi calcator uvæ erit seminarium sermonis Dei, ut sanguis eorum magis clamet in mundo, quem clamavit sanguis Abel 357 iusti. Quicumque autem merito virtutum suarum ad montana conscenderit, melle sudabit, immo stillabit dulcedinem sermonis Dei, de quo scriptum est: *Custate et videte quam suavis est Dominus* (Ps. xxxiii, 9): *Et, Quam dulcis eloquia tua gutturi meo, super mel et favum ori meo* (Ps. cxviii, 103). Et qui infra montes, immo secundi a montibus fuerint, quos sponsus transiit in Cantico Canticorum (Cant. ii), et appellat colles, consiti erunt et imita-*

(a) Herum vitiose retinuit Martian, comprehendit.
(b) Vide S. Zenonis tractatum 27 et seq., lib. ii.

buntur paradisum Dei: ut omnia in illis poma pendeant doctrinarum. Tunc si quis infidelitate captivus est, et necdum credit in nomine Domini, et est de reliquiis populi quondam ejus Israel, revertetur ad fidem Christi, ut quem in Prophetis audierat, in Evangelio teneat. Hi autem montes qui stillabunt dulcedinem, et colles qui consiti fuerint, postquam converterit Dominus captivitatem populi sui Israel, edificabunt civitates antea desertas, et habitabunt in eis: at unaquaque civitas exstructa dicat: *Ego civitas firma, civitas que oppugnatur* (Prov. sec. LXX), et de qua Dominus in Evangelio loquitur: *Non potest civitas abscondi super montem postquam* (Mat. v, 14). Et in Psalmis dicitur: *Fluminis impetus (c) latificat civitatem Dei* (Ps. xlv, 4). Plantabunt quoque vineas cum Noe (Gen. ix), et bibent vinum earum, et inebriabuntur, et audient a Domino Salvatore: *Bibite amici 358 mei, et inebriamini* (Cant. v, 4). Bibent autem vinum, quod se in regno Patris cum apostolis suis novum hiliturum esse pollicitus est (Marc. xiv). Hæc est vinea Soree, cujus vinum quotidie in mysteriis bibimus: Nec harum rerum felicitate contenti, propter delicias facient hortos, et irrigabunt eos: ut nulla desint in eis genera virtutum, comedent fructus eorum: qui enim plantaverit et rigaverit, ipse et comedet. Cumque hæc omnia montes et colles fecerint, stillantes dulcedinem, et edificantes civitates, et habitantes in eis, plantantes vineas, et bibentes vinum earum, facientes hortos, et comedentes fructus eorum: tunc ipsos plantatores plantabit Dominus super terram suam, de qua dicitur: *Credo vi, here bona Domini in terra viventium* (Ps. xxvi, 13). Et in Evangelio: *Beati miles, quoniam ipsi possidebunt terram* (Mat. v, 4). Postquam autem plantaverit eos, et firma (Al. firmas) in altum radice (Al. radices) solidarit, non evellet ultra de terra, quam dederat eis (Al. dederit). Ex quo intelligimus Ecclesiam usque ad finem mundi, concuti quidem persecutionibus, sed nequaquam posse subverti; tentari, non superari. Et hoc fiet, quia Dominus Deus omnipotens, sive Dominus Deus ejus, id est, Ecclesia, se facturum esse pollicitus est: cujus promissio, lex natura est.

(c) Mavult Victor plurimum numero, latificans, juxta Græcum ἐβελισσεται.

S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

COMMENTARIORUM

IN ABDIAM PROPHETAM

LIBER UNUS.

PROLOGUS.

359-360 Cum essem parvulus, ut parvulus loquebar, ut parvulus sapiebam, ut parvulus cogitabam: postquam factus sum vir, quæ parvuli erant, deposui (1 Cor. xiii). Si Apostolus proficit [Al. profecit] et quotidie preteritorum obliviscens, in priora se extendit, ac secundum præceptum Domini Salvatoris, stivam tenens, post tergum non respicit (Phil. iii; Luc. ix): quanto magis ego, qui necdum ad ætatem perfecti viri, et in mensuram Christi (Ephes. iv) (b) veni, mereri debeo veniam, quod in adolescentia mea provocatus ardore et studio Scripturarum, allegorice (c) interpretatus sum [Al. sim] Abdiam prophetam, cujus historiam nesciebam. Ardebat animus cognitione mystica, et quia legeram omnia possibilis credentibus, ignorabam diversa esse charismata: (d) litteras sæculi noveram, et ob id putabam me librum legere posse signatum. Stultus ego, viginti quatuor seniores habentes in manibus phialas et citharas, et quatuor animalia plena oculis consurgunt de throno suo, imperitiam confitentur, gloriam Agno canunt (Apoc. V), et virgæ de radice Jesse, et putabam posse me, quod credebam: cujus in manu non sebat sermo Dei, nec dicere poteram: *A mandatis tuis intellexi* (Ps. cxviii): neque illius de Evangelio beatitudinis recordabar: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Necdum de altari carbo sublatas, labia mea purgaverat (Isai. vi, 8). Necdum error veteris ignorantie igne Spiritus sancti fuerat circumciscus, 361 362 et audacter loquebar ad Dominum: *Ecco ego, milite. Sperabam in scriniolis latere [Al. jacere] quod scripseram, et ingenioli mei primam afferret exemplar* quodam juvene tot annis, quot et ego quondam scripseram, laudante opusculum meum. Fateor miratus sum, quod quantumvis aliquis male scriperit, invenit similem lectorem sui. Ille prædicabat, ego erubescerebam: illo quasi my-

sticos intellectus ferebat ad calum, et ego demisso capite consistere meum pudorem prohibebat. Quid igitur? condemnamus in quibus pueri lusimus? minime. Scimus enim in tabernaculo Dei, et aurum, et pilos caprarum similiter oblatos. Legimus in Evangelia (Marc. xii), viduæ pauperis duo minuta, magis quam divitum substantias approbata [Al. approbata]. Et tunc dedimus quod habuimus, et nunc, si tamen aliquid profecimus, Domino sum reddimus. Gratia enim ejus sum quod sum (1 Cor. xv). Nec diffiteor per hosce triginta annos in ejus opere me ac labore sudasse. Clemens est pater; cito revertentem filium suscipit, nec expectat donec quis aperiat ostium: ipse egreditur obviam, annulum et stolam parat; licet germanus irvideat, et scortatoreum ac nepotem vocet, de salute illius symphonia Angelicæ lætitiæ cunctarumque virtutum in caelestium personat (Luc. xv). Hoc est illud tempus, ni Pammachio, hæc luce dulcius; quo egressi scholam Rhetorum, diverso studio ferebamur, quando ego et Heliodorus charissimus pariter habitare solitudinem Syriæ Chalcidicis nitebamur [Al. volebamus]; quod putabam latere, vulgatum est. Per vetera vestigia rursus ingrediar, emendans, si fieri potest, curvos apices litterarum. Infans eram, necdum scribere noveram: titubabat manus, tremebant articuli. Nunc, ut nihil aliud profecerim, saltem error veteris ignis habeo: Scio, quod nescio. Dicit et Tullius tuus, adolescentulo sibi inchoata quedam et rudia exidisse. Si hoc ille tam de libris ad Herennium, quæ de Rhetoricis, quos ego vel perfectissimos puto, ad comparisonem senilis peritia dicere potuit: quanto magis egolibere profitebor, et illud fuisse puerilis ingenii, et hoc maturæ senectutis! In libris quoque contra Marcionem Septimius Tertullianus hoc idem passus [Al. fassus] est, et Origenes in Cantico canticorum: et Quintilianus in duodecim libris Institutionis oratorie

diximus.

(d) Verius, opinor, duo Palatini mss. *litterulas*.

(e) Voculas, in ejus, idem mss. ignorant.

(a) Hæc quoque Pammachio inscribitur Explanatio.
(b) Pro *generam*, ut videtur.
(c) Confer quæ in Generalis præfationis parte altera num. 10, de hoc in Abdiam tentamento Hieronymi